

University of Tehran

Exploring the Relocation of Primary and Secondary Philosophical Intelligibles and Proposing a New Classification Based on the Primacy of Existence

Hadi Eftekhari Mosayyebi¹ | Saeed Alizadeh² | Naser Forouhi³

1. Corresponding Author, MA, Department of Islamic Philosophy and Theology, Faculty of Theology and Islamic Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: h.e.mosayyebi@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Islamic Philosophy and Theology, Faculty of Theology and Islamic Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: s-alizadeh@tabrizu.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Islamic Philosophy and Theology, Faculty of Theology and Islamic Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: forouhi@tabrizu.ac.ir

Abstract

The principle of the primacy of existence leads to a shift and reclassification of primary and secondary philosophical Intelligibles. According to the principle of the primacy of existence, existence must have individuals or concrete counterparts and cannot be considered a secondary Intelligible without a concrete external counterpart. Additionally, based on this principle, the attributes of existence are aspects of the essence of existence and will have concreteness and externality similar to existence itself, whereas essences only have conceptual identities and lack externality. This issue is examined through a descriptive-analytical approach, revealing that neither can the claim of reclassifying all intelligibles be fully accepted, nor can one assert the lack of externality of existence and its true attributes. Based on the effects of the principle of the primacy of existence on the nature of intelligibles and considering the ontological and epistemological explanations of intelligibles, as well as the differentiation between true attributes of existence and other intelligibles, the findings of this paper lead to the conclusion that the principle of the primacy of existence results in existence and its true attributes being primary intelligibles in both epistemological and ontological explanations. Essences are considered secondary philosophical intelligibles from an ontological perspective but primary from an epistemological perspective. Intrinsic attributes of existence, relative, additional, and negational intelligibles will be secondary philosophical intelligibles according to both epistemological and ontological explanations. The reclassification of intelligibles also leads to a new classification based on the principle of the primacy of existence.

Keywords: Primary Intelligibles, Secondary Intelligibles, Philosophical Intelligibles, Classification of Intelligibles, Primacy of Existence.

Introduction

The theory of principality of existence gave an existential face to philosophy and directed the subject of philosophy, namely existence and also philosophical concepts that are related to existence, from a conceptual state to becoming objective and real. This caused the mode

University of Tehran

of existence of intelligibles to be explored more, because the philosophical concepts are Indicative of the mode of existence of the realities of the external world.

Based on the principality of existence, what is outside of existence is void, and what is void is not real; therefore, if the attributes of existence are outside of existence, they will be void, and if they are void, they will no longer be real attributes. Therefore, it can be said that based on the principality of existence, which considers the reality of existence to be objective and external, the attributes of existence will also have externality because they are aspects of the reality of existence. A consequence of this is that the existence and the real attributes of existence must be primary intelligibles. Because according to the ontological definition of intelligibles, primary intelligibles are concepts that have external referents, and the secondary philosophical intelligibles are a set of concepts that do not have external referents. Therefore, according to principality of existence, existence and the real attributes of existence, due to their externality, will be among the extension of of primary intelligibles. Therefore, it is not possible to sum up between the principality of existence, which claims the externality of existence, and that the existence is the secondary intelligible and the subjective. This issue has led some philosophers to raise the issue of the incompatibility of the principality of existence and being the existence a secondary intelligible and to propound the claim of a displacement of the extension of intelligibles. With the displacement of the extension of intelligibles, new classifications based on principality of existence are also proposed. The main question of this article is whether, based on principality of existence, it is possible to displace all the primary intelligibles and secondary philosophical intelligibles, or whether this displacement can only be some or a specific group of these concepts? And what will be the new classification of intelligibles based on this method of displacement?.

Research Findings

This paper addresses the claims of reclassifying all primary and secondary philosophical intelligibles based on the principle of the primacy of existence, as well as the claim of the lack of externality of philosophical intelligibles. It is argued that both claims arise from an improper generalization of the characteristics of some intelligibles to others. The paper then introduces two approaches—epistemological and ontological—for understanding intelligibles and provides criteria for distinguishing the true attributes of existence from other philosophical intelligibles. Regarding the nature of the existence of intelligibles outside, it is explained that, according to the principle of the primacy of existence, essences lack any form of externality from an ontological perspective. On the other hand, the essence of existence is concrete and prime, and since its attributes are aspects of the essence of existence, one of the outcomes of the principle of the primacy of existence is that the true attributes of existence will be primary intelligibles. To substantiate the primary status of the true attributes of existence, several notable shared characteristics between these attributes and existence are highlighted, including their intrinsic and absolute nature, their coessentiality with existence, the impossibility of negating or denying these attributes from the existent, their essential and inseparable nature from any reality, and their self-realization.

University of Tehran

Conclusion

Based on the findings, a new classification of intelligibles is proposed. According to both epistemological and ontological interpretations of intelligibles, existence and its true attributes are considered primary intelligibles, while the intrinsic attributes of existence, as well as intelligibles of non-being, relative intelligibles, and additional intelligibles, are deemed secondary intelligibles. Essence is regarded as a primary intelligible in the epistemological interpretation and a secondary intelligible in the ontological interpretation.

References

- Sabzavari, Hadi ibn Mahdi. (1980). Explanation of the Manzumeh (Sharh al-Manzumah). Annotations by Hassanzadeh. Researched by Hasan Hasanzadeh Amuli. (Vol. 1-5). Tehran: Nab. (in Arabic)
- Suhrawardi, Yahya ibn Habash (1993). The Collection of Masnavis by Sheikh Ishraq (Majmu'eh-e Masnaviyat-e Sheikh al-Ishraq). Edited by Henry Corbin and Najaf Gholi Habibi. Tehran: Ministry of Culture and Higher Education. Institute of Cultural Studies and Research (Research Institute). (in Arabic)
- Sadra al-Din Shirazi, Muhammad ibn Ibrahim. (1981). The Divine Witnesses in the Pathways of Spiritual Conduct (Al-Shawahid al-Rububiyyah fi al-Manahij al-Sulukiyyah). Mashhad: Al-Markaz al Jami lil-Nashr. (in Arabic)
- (1984). Metaphysical Penetrations (Al-Masha'ir). Translated by Badi' al-Mulk ibn Imam Qoli Emad al-Dawlah and Henry Corbin. Tehran: Tahouri. (in Arabic)
- (1981). Transcendent Wisdom in the Four Intellectual Journeys (Al-Hikmah al-Muta'aliyah fi al-Asfar al-'Aqliyah al-Arba'ah). (Vol. 1-9). Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. (in Arabic)
- Tabataba'i, Sayyid Muhammad Hussain. (1995). The End of Wisdom (Nihayat al-Hikmah). Qom: Jama'at al-Mudarrisin fi al-Hawzah al-'Elmiyah bi-Qom. Mu'assasah al-Nashr al-Islami. (in Arabic)
- Farabi, Muhammad ibn Muhammad. (1987). The Logic of Al-Farabi (Al-Mantiqiyyat lil-Farabi). Edited by Muhammad Taqi Daneshpazhuh (Vol. 1-3). Qom: Mar'ashi Najfi Library. (in Arabic)

University of Tehran

Cite this article: Eftekhar Mosayyebi, H., Alizadeh, S., & Forouhi, N. (2024). Exploring the Relocation of Primary and Secondary Philosophical Intelligibles and Proposing a New Classification Based on the Primacy of Existence. *Philosophy and Kalam*, 57 (1), 239-260. (in Persian)

Publisher: University of Tehran Press.

© The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22059/jftp.2024.371916.523477>

Article Type: Research Paper

Received: 3-Feb-2024

Received in revised form: 27-May-2024

Accepted: 30-Jun-2024

Published online: 22-Aug-2024

بررسی جابه‌جایی معقولات اولی و معقولات ثانی فلسفی و طرح تقسیم‌بندی جدید بر اساس اصالت وجود

هادی افتخار مسیبی^۱ | سعید علیزاده^۲ | ناصر فروهی^۳

۱. نویسنده مسئول، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: h.e.mosayyebv@gmail.com
۲. استادیار، گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: alizadeh@tabrizu.ac.ir
۳. دانشیار، گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: forouhi@tabrizu.ac.ir

چکیده

اصالت وجود، موجب تغییر و جابه‌جایی جایگاه مصادیق معقولات اولی و معقولات ثانی فلسفی می‌گردد. مقتضای اصالت وجود آن است که وجود دارای فرد یا افرادی بوده و مابه‌ازای عینی داشته باشد و بر اساس اصالت وجود، نمی‌توان وجود را معقول ثانی فرض کرد که فرد خارجی ندارد. از سوی دیگر بنا بر اصالت وجود، صفات وجود از شئون حقیقت وجودند و مانند وجود عینیت و خارجیت خواهند داشت و ماهیات نیز تنها هویت مفهومی داشته و خارجیتی نخواهند داشت. در این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی بررسی و روشن شد که نه می‌توان ادعای جابه‌جایی همگی معقولات را پذیرفت و نه می‌توان مدعی عدم خارجیت وجود و صفات حقیقی وجود شد. بر اساس تأثیرات اصالت وجود بر نحوه وجود معقولات و باتوجه به تبیین هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی از معقولات و نیز تفکیک صفات حقیقی وجود از دیگر معقولات، یافته‌های این مقاله به این نتیجه منجر شد که اصالت وجود موجب معقول اول بودن وجود و صفات حقیقی وجود با هر دو تبیین معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی از معقولات می‌گردد. ماهیات نیز با تبیین هستی‌شناختی، معقول ثانی فلسفی و با تبیین معرفت‌شناختی، معقول اول محسوب خواهند شد. عوارض ذاتی وجود، مفاهیم نسبی، اضافی و عدمی نیز بنا بر هر دو تبیین معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی معقول ثانی فلسفی خواهند بود. جابه‌جایی مصادیق معقولات نیز موجب می‌گردد تقسیم‌بندی جدیدی بر اساس اصالت وجود شکل بگیرد.

کلیدواژه‌ها: معقولات اولی، معقولات ثانی، مفاهیم فلسفی، تقسیم‌بندی معقولات، اصالت وجود.

استناد: افتخار مسیبی، هادی، علیزاده، سعید، و فروهی، ناصر (۱۴۰۳). بررسی جابه‌جایی معقولات اولی و معقولات ثانی فلسفی و طرح تقسیم‌بندی جدید بر اساس اصالت وجود. فلسفه و کلام اسلامی، ۵۷ (۱)، ۲۳۹-۲۶۰.

نوع مقاله: علمی-پژوهشی

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۴

© نویسندگان

بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۰۷ DOI: <https://doi.org/10.22059/jitp.2024.371916.523477>

پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۰

انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۰۱

مقدمه

نظریه اصالت وجود، چهره‌ای وجودی به فلسفه بخشید و موضوع فلسفه یعنی وجود و نیز مفاهیم فلسفی را که به وجود بازمی‌گردند از حالت مفهومی به‌سوی عینی شدن و حقیقی شدن سوق داد. این امر موجب شد نحوه وجود معقولات بیش‌ازپیش مورد کنکاش قرار گیرد؛ زیرا مفاهیم فلسفی حکایتگر نحوه وجود واقعیت‌های جهان خارج هستند. صدرالمتألهین و حکمای صدرایی نیز بر این اساس، نحوه وجود مفاهیم فلسفی و ارتباط آنها با خارج را مورد توجه بیشتری قرار داده‌اند.

بر اساس اصالت وجود، خارج از وجود باطل است و آنچه باطل است حقیقی نیست؛ از این رو اگر صفات وجود خارج از وجود باشند باطل خواهند بود و اگر باطل باشند دیگر صفات حقیقی نخواهند بود؛ لذا می‌توان گفت بر مبنای اصالت وجود که حقیقت وجود عینی و خارجی است، صفات وجود نیز به دلیل اینکه از شئون حقیقت وجودند خارجیت خواهند داشت. دلیل این مطلب آن است که اگر ظرف انصاف وجود به این صفات خارج است، پس باید صفات وجود نیز در خارج عین وجود باشند؛ زیرا انصاف در هر ظرفی محقق شود در همان ظرف نیز طرفین انصاف باید تحقق یابند (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۳۳۶).

لازمه این سخن معقول اول بودن وجود و صفات حقیقی وجود است؛ که پیش‌تر در میان حکما اسلامی، (همان: ۲۵۶) و حتی در مواردی میان قائلان به اصالت وجود، از مفاهیم اعتباری و معقولات ثانی فلسفی شمرده شده‌اند. دلیل معقول اول بودن وجود و صفات حقیقی وجود آن است که بنا بر تعریف هستی‌شناختی از معقولات؛ معقولات اولی مفاهیمی هستند که مابازاء خارجی دارند و معقولات ثانیه فلسفی مجموعه مفاهیمی هستند که مابازای خارجی ندارند. (همان: ج ۹: ۱۸۵؛ لاهیجی، ۱۴۲۵: ج ۱: ۲۹۱؛ مدرس طهرانی، ۱۳۷۸: ج ۲: ۱۶۳)؛ از این رو، بر اساس اصالت وجود، وجود و صفات حقیقی وجود به دلیل خارجیت، از مصادیق معقولات اولی خواهند بود. بر همین اساس، نمی‌توان بین اصالت وجود که مدعی خارجیت وجود است با معقول ثانی و اعتباری دانستن وجود جمع کرد. این مسئله موجب گشته برخی حکما مسئله ناسازگاری اصالت وجود با معقول ثانی بودن وجود را مطرح کرده (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۲۵۷ و ۳۳۲، تعلیقات سبزواری) و ادعای جابه‌جایی مصادیق معقولات را پیش بکشند (جوادی آملی، ۱۳۷۵: ج ۱: ۴۰۹-۴۱۰ و ۴۴۴؛ و: ج ۶: ۴۲؛ فیاضی، ۱۳۸۸: ۵۸-۵۶ و ۲۳۱-۲۳۹ و ۲۸۲). با جابه‌جایی مصادیق معقولات نیز تقسیم‌بندی‌های جدیدی بر اساس اصالت وجود مطرح می‌گردد.

پرسش اصلی این مقاله آن است که آیا بر اساس اصالت وجود امکان جابه‌جایی همه معقولات اولی و معقولات ثانی فلسفی وجود دارد و یا اینکه این جابه‌جایی تنها در برخی یا گروهی خاص از این مفاهیم می‌تواند مطرح گردد؟ و تقسیم‌بندی جدید معقولات بر اساس این نحوه جابه‌جایی چگونه خواهد بود؟

۱. پیشینه پژوهش

درباره تأثیر اصالت وجود در تغییر جایگاه مصادیق معقولات و لزوم تقسیم‌بندی جدید از معقولات، مقالات ارزشمندی نگاشته شده‌است که ضمن مفید بودن یا بیشتر بر روی اشکالات تقسیم‌بندی مرسوم از معقولات تأکید شده‌است. (بنیانی، ۱۳۹۹: ۸۰-۶۵؛ دانش نهاد و وکیلی، ۱۴۰۱: ۱-۱۹) و یا تنها به معقول اول بودن وجود بسنده کرده و به صفات حقیقی وجود پرداخته نشده است (یزدی و سعیدی مهر، ۱۳۹۸: ۳۸-۲۹؛ بدر، حسینی، و فیاضی، ۱۴۰۰: ۳۶-۲۵؛ جعفریان و فرامرزی‌قراملکی، ۱۳۹۷: ۱-۱۸؛ جمالی، ۱۳۹۷: ۱۴۵-۱۲۷) و یا به صورت مستقل تأثیر اصالت وجود مورد کاوش قرار نگرفته است (علم الهدی و محمدزاده، ۱۳۹۸: ۱-۱۹؛ غفاری قره باغ، ۱۳۹۴: ۹۶-۸۳) و یا اصلاً تأثیر اصالت وجود در تقسیم‌بندی معقولات لحاظ نشده‌است (سربخشی، ۱۳۹۹: ۷۲-۵۱). ما بر اساس تأثیرات اصالت وجود بر نحوه وجود معقولات اولی و معقولات ثانی فلسفی و باتوجه به دو تعریف معیار از معقولات و نیز تفکیک میان صفات حقیقی وجود و سایر مفاهیم فلسفی این مسئله را با رویکردی انتقادی و با روش تحلیلی-توصیفی مورد کندوکاو قرار داده و تقسیم‌بندی جدیدی از معقولات را که محصول این دیدگاه است ارائه خواهیم کرد.

۲. جابه‌جایی مصادیق معقول اول و ثانی بر اساس اصالت وجود

بر اساس اصالت وجود، نمی‌توان وجود را معقول ثانی فرض کرد؛ و اساساً اینکه هم به اصالت وجود قائل شویم و هم بگوییم که وجود معقول ثانی است، از مصادیق تهافت است (فیاضی، ۱۳۸۸: ۲۳۲). این مسئله در بیان برخی حکما به صورت سلبی آمده‌است؛ یعنی معقول ثانی بودن را از وجود سلب کرده‌اند که لازمه‌اش معقول اول بودن وجود است. صدرالمتألهین در آثار متعدد خود معقول ثانی تلقی کردن وجود را منافی با اصالت وجود در نظر گرفته‌است (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۲۵۰؛ ج ۲: ۲۳۵؛ ج ۶: ۷۳؛ همو، بی‌تا: ۱۱۷) و برابر با اصالت ماهیت دانسته است (همو، ۱۳۷۸: ۷۵ و ۷۰). همچنین حکیم سبزواری معقول ثانی فرض کردن وجود را بیانی متهاافت با اصالت وجود می‌دانند چراکه نمی‌توان اصالت وجود را با اعتباری دانستن آن جمع کرد (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۲۵۷ و ۳۳۲، تعلیقات سبزواری). حکیم زنوزی نیز معقول ثانی بودن را مترادف با اعتباری بودن می‌دانند (زنوزی، ۱۳۸۱: ۵۲) برخی حکما مانند آیت‌الله مصباح یزدی این دیدگاه را علاوه بر وجود، به مفاهیم فلسفی تسری داده و معقول ثانی بودن را از آنها نفی کرده‌اند؛ ولی به طور صریح به معقول اول بودن این مفاهیم اشاره نکرده‌اند (مصباح یزدی، ۱۳۶۰: ج ۲: ۱۴؛ ۱۳۶۳: ۲۷۲)؛ ولی در بیان برخی حکما مانند آیت‌الله جوادی آملی و استاد فیاضی صراحتاً به جابه‌جایی محکی معقولات اشاره شده‌است (جوادی آملی، ۱۳۷۵: ج ۱: ۴۰۹-۴۱۰ و ۴۴۴؛ و ج ۶: ۴۲؛ فیاضی، ۱۳۸۸: ۵۶-۵۸ و ۲۳۱-۲۳۰).

۲۳۹ و ۲۸۲). برای بررسی امکان جابه‌جایی معقولات ثانی فلسفی و معقولات اولی باید به سه امر توجه داشت. ۱- تبیین رویکردها نسبت به معقولات ۲- تفکیک بین دیگر مفاهیم فلسفی و صفات حقیقی وجود ۳- نحوه وجود معقولات در خارج

۳. دو رویکرد اصلی نسبت به شناخت مفاهیم کلی

در میان رویکردها نسبت به شناخت مفاهیم کلی می‌توان به دو رویکرد که از جامعیت بیشتری برخوردارند اشاره کرد. الف) رویکرد معرفت‌شناختی (ب) رویکرد هستی‌شناختی (فیاضی، ۱۳۸۸: ۵۷). الف) رویکرد معرفت‌شناختی مبتنی بر مراحل تعقل و ادراک است. از این منظر معقولات اولی و معقولات ثانیه این‌گونه تعریف می‌شوند که اگر امری در درجه اول تعقل و ادراک باشند معقول اول و اگر در درجه دوم تعقل و ادراک باشند معقول ثانی به شمار می‌آیند (فارابی، ۱۴۰۸، ج ۳: ۱۳۲؛ ۶۴-۶۶؛ ابن سینا، ۱۴۰۴: ۱۶۷-۱۶۸؛ صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۳۳۲؛ مطهری، ۱۳۹۰: ج ۵: ۲۷۷). این رویکرد درصدد است تا با توجه به نحوه تعقل کلیات و به وجود آمدنشان، تفاوت بین ادراک معقول اول و ثانی را بیان کند؛ و تبیین کند چه چیزی معقول اول است و چه چیزی معقول ثانی؛ لذا تبیین معرفت‌شناختی از معقول اول و ثانی ارائه می‌دهد.

ب) رویکرد هستی‌شناختی مبتنی بر وجود و عدم مصادیق و محکی مفاهیم کلی در خارج است؛ با این بیان که اگر مفهومی دارای مابازای مستقل در خارج باشد معقول اول و اگر چنین نباشد معقول ثانی است (همان: ج ۹، ۱۸۵؛ لاهیجی، ۱۴۲۵: ج ۱: ۲۹۱؛ مدرس طهرانی، ۱۳۷۸: ج ۲: ۱۶۳). این نوع نگاه به مفاهیم کلی و تعریف برخاسته از آن با شیخ اشراق آغاز می‌شود. ملاک‌هایی که او برای تفکیک بین مفاهیم حقیقی و مفاهیم اعتباری ارائه می‌دهد، ملاک‌های هستی‌شناختی هستند و معنای آن این است که اگر چیزی علاوه بر صورت عقلی داشتن، دارای صورت عینی خارجی نیز باشد مفهومی حقیقی؛ ولی اگر به جز صورت عقلی، صورت عینی نداشته باشد از اعتبارات عقلی است (سهروردی، ۱۳۷۵: ج ۱: ۳۴۷؛ ج ۲: ۷۱). ضابطه (کُلّ ما یلزم من تحقّقه تکرّره فهو اعتباری) که وی برای بازشناسی مفاهیم حقیقی و اعتباری ارائه کرده است نیز ناظر به وجود یا عدم محکی مفاهیم کلی است.

تبیین هستی‌شناختی شیخ اشراق در بازشناسی معقولات اولی و ثانیه فلسفی مورد قبول حکما بعد قرار می‌گیرد، به‌گونه‌ای که به تدریج از تبیین معرفت‌شناختی معقولات به تبیین هستی‌شناختی روی می‌آورند. رویکرد مذکور به تدریج با اصطلاح اتصاف و عروض بیان می‌شود و شکل تعریف به خود می‌گیرد. تعریف معقولات با اصطلاح اتصاف و عروض هرچند جدید است و در میان متأخرین پیدا شده و بعد از حاجی سبزواری مرسوم گشته است؛ (مطهری، ۱۳۹۰: ج ۵: ۲۷۹؛ ج ۹: ۴۳۱-۴۳۲)؛ ولی نسبت به تعریف اول (رویکرد معرفت‌شناختی) رواج بیشتری دارد و در حال حاضر این تعریف در معرفی معقولات ثلاثه به کار گرفته می‌شود.

۴. تفکیک بین عوارض ذاتی وجود، مفاهیم نسبی، اضافی، عدمی و صفات حقیقی وجود

عوارض ذاتی وجود: حکما هنگام تعیین موضوع فلسفه یعنی وجود به محمولاتی اشاره دارند که ذاتاً و بدون هیچ واسطه‌ای عارض بر موضوع فلسفه می‌شوند. این محمولات یا به‌تنهایی مساوی با موجودند مانند فعلیت مطلق، وحدت مطلق، خارجیت مطلق و ...؛ و یا اخص از موجود بوده ولی همراه با مفهوم مقابله مساوی با موجودند مانند علت و معلول، واحد و کثیر، قوه و فعل و ... بنابراین آنچه عرض ذاتی موجود است و از احوال کلی موجود حکایت می‌کند یا مفهومی است مساوی با موجود و یا مجموع دو مفهوم متقابل که باهم مساوی با موجودند. این مفاهیم به این دلیل برای موجود صفت حقیقی محسوب می‌گردند که بدون واسطه عارض بر موجود می‌شوند و به اصطلاح از عوارض ذاتی وجود هستند؛ زیرا در فلسفه از احکام و عوارض موجود مطلق، یا موجود بماهو موجود بحث می‌شود نه موجود مقید به قید ریاضی مانند فیزیک و هندسه یا قید طبیعی مانند جماد و نبات و حیوان و انسان و ... بنابراین در این اصطلاح صفات غیرحقیقی وجود صفاتی خواهند بود که با واسطه عارض بر موجود می‌شوند؛ مانند کمیت و کیفیت ... لذا حکما از این مفاهیم با عنوان عوارض کلی وجود، یاد می‌کنند. مفاهیم نسبی، اضافی، عدمی: در اینجا باید به معقولات فلسفی دیگری نیز اشاره کرد که از عوارض کلی وجود و یا از عوارض ذاتی موجودات مقید به قید ریاضی یا قید طبیعی محسوب نمی‌شوند. این مفاهیم کاملاً وابسته به ذهن بوده و از اعتبارات عقلی صرف محسوب می‌شوند که نه مانند مفاهیم منطقی صفات مفاهیم ذهنی هستند و نه مانند عوارض ذاتی وجود، صفات موجودات خارجی هستند. این مفاهیم با مقایسه و نسبت‌سنجی بین دو چیز به وجود می‌آیند. نسبت دادن موجودی به موجود دیگر، بستگی به شخص نسبت دهنده دارد که آنها را با یکدیگر مقایسه می‌کند و مفهومی که در گرو مقایسه و نسبت‌سنجی باشد، نمی‌تواند از یک امر عینی و مستقل از اعتبار و لحاظ ذهنی حکایت کند؛ بلکه ذهن با در نظر گرفتن دو چیز و مقایسه بین آن دو این مفهوم را انتزاع می‌کند. دلیل اعتباری بودن صرف بودن مفاهیم اضافی نیز این است که اضافه بین دو امر اعتباری و بین یک موجود و یک معدوم و حتی میان دو امر ممتنع‌الوجود نیز برقرار می‌شود و روشن است که امور اعتباری و معدومات نمی‌توانند متصف به صفات عینی و خارجی شوند.

صفات حقیقی وجود: حکما برای صفات حقیقی و غیرحقیقی وجود عبارت دیگری نیز دارند. در این تعبیر صفات حقیقی وجود صفاتی هستند که وجود حقیقتاً آنها را دارا بوده و مساوق با وجود هستند؛ مانند وحدت، وجوب، شیئیت، خارجیت، فعلیت، تشخص و ... در این اصطلاح صفات غیرحقیقی وجود صفاتی هستند که در مقابل وجود قرار می‌گیرند؛ مانند اعدام-زیرا محال است که امر موجود، به اوصاف و احوال غیر موجود متصف گردد- (طباطبایی، ۱۴۱۶: ۵) و ماهیات-زیرا تنها وجود حقیقتاً

تحقق دارد و ماهیات دارای تحقق بالعرض اند و نیز ماهیت به صفات وجود متصف نمی‌شود- (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۱۹۸) و همچنین مفاهیم نسبی و اضافی و مفاهیمی مانند کثرت، امکان ماهوی، ذهنیت مطلق، قوه، کلیت، ... که انتزاعی محض بوده و به منشأ انتزاع وابسته هستند.

۵. ملاک تشخیص صفات حقیقی وجود از دیگر مفاهیم فلسفی

ویژگی بارز صفات حقیقی وجود آن است که اولاً هرکجا وجودی حاضر باشد این صفات نیز حضور دارند. ملاصدرا در مورد وحدت می‌فرماید: «إعلم أنّ الوحدة رفيق الوجود يدور معه حيثما دار، إذ هما متساويان في الصدق على الأشياء، فكلّ ما يقال عليه إنّه موجود يقال عليه إنّه واحد» (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۲: ۸۲). این بیان در مورد دیگر صفات حقیقی وجود مانند تشخیص (همان: ۱۲)، شیئیت (طباطبایی، ۱۴۱۶: ۱۶)، فعلیت (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۲: ۳۲۸؛ طباطبایی، ۱۴۲۸: ۴۳۲)، هویت یا ماهیت بمعنی الاعم (صدرالدین شیرازی، ۱۳۹۲: ج ۲: ۳۹۵؛ سبزواری، ۱۳۶۹: ج ۴: ۳۱۱؛ مدرس طهرانی، ۱۳۷۸: ج ۲: ۴۴۰) وجوب (طباطبایی، ۱۳۸۶: ج ۱: ۲۸؛ تعلیقه فیاضی، شماره ۴۰) نیز می‌تواند صادق باشد و فرقی نیز بین موجود مادی و مجرد و ممکن و واجب در اتصاف به این صفات نیست.

ثانیاً هرگونه نفی این صفات از موجود منجر به تناقض می‌شود؛ زیرا همچنانکه نمی‌توان موجودی را فرض کرد که وجود نداشته باشد همچنین نمی‌توان موجودی را فرض کرد که واجب نبوده و در مرحله امکان متوقف باشد یا متشخص نبوده یا فعلیت نداشته باشد. هر موجودی تا وجود دارد ذاتاً واحد، متشخص، واجب، بالفعل و ... است؛ به این معنا که مادام که موجود است ممکن نیست فاقد صفات مذکور باشد و فرض موجود بودن و درعین حال واحد، واجب، بالفعل، متشخص و ... نبودن فرضی تناقض‌آمیز است. لذا صفات حقیقی وجود نسبت به هر موجودی ذاتی و لاینفک هستند؛ به تعبیر فنی، حیثیت موجود حیثیت وحدت، وجوب، فعلیت، تشخیص و ... است. بنابراین تفاوت عمده معقولات ثانی فلسفی و صفات حقیقی وجود آن است که مفاهیمی مانند کثرت یا امکان یا قوه یا معلول بودن یا تقدم و تاخر و ... اگر از وجود سلب گردند موجب تناقض نمی‌شود. در حالیکه در صفات حقیقی وجود اینگونه نیست.

دلیل اینکه سلب معقولات ثانی فلسفی از وجود موجب تناقض نمی‌شود آن است که این مفاهیم، هم حاصل مقایسه ذهنی بین مصادیق این مفاهیم هستند. مثلاً مفهوم قوه از مقایسه بین دو چیز حاصل می‌شود و موجود بالقوه نسبت به فعلیتی که می‌تواند واجد آن شود، «بالقوه» نامیده می‌شود، هرچند به لحاظ فعلیتی که هم‌اکنون دارد، موجودی بالفعل خواهد بود و هم اینکه در نحوه تغلششان وابستگی به اعتبار اعتبار کننده دارند فلذا می‌توان یک وجود را نسبت به وجودی بالقوه و نسبت به وجودی دیگر بالفعل لحاظ کرد یا معلول و علت یا متقدم و متأخر و دیگر معقولات ثانی فلسفی. در مقام مثال ما در هنگام مواجهه با یک هسته، مفاهیم وجود، وحدت، وجوب، فعلیت، تشخیص و ... را اولاً

ادراک می‌کنیم؛ ولی اینکه این هسته قوه چه درختی را داراست یا معلول چیست یا ... اولاً ادراک نمی‌کنیم؛ خلاصه اینکه ما هنگام مواجهه با اشیاء اول صفات حقیقی و سپس معقولات ثانی آنها را ادراک می‌کنیم.

ثالثاً سلب صفات حقیقی وجود از موجود موجب فروریختن موجودیت آن موجود می‌شود و می‌توان گفت این صفات از مقومات موجود عینی هستند. صدر المتألهین در این باره و در مورد وحدت می‌نویسد: «أن الوحدة كالوجود من مقومات الموجود العيني المتقدمة عليه لا من لواحقه المتأخرة عنه.» (صدرالدین شیرازی، ۱۳۶۰: ۶۶) «فالحق أن الوحدة كالوجود من مقومات الوجود العيني لا من عوارضه.» (همو، ۱۳۷۵: ۳۲۹) همان‌گونه که مشاهده می‌شود صدر المتألهین بین وحدت و عوارض و لواحق متأخر وجود تفاوت قائل می‌شود و می‌توان گفت منظور از عبارت "مقومات الوجود العینی" همان صفات حقیقی وجود و مقصود از "عوارض و لواحق متأخر از وجود" معقولات ثانی فلسفی هستند.

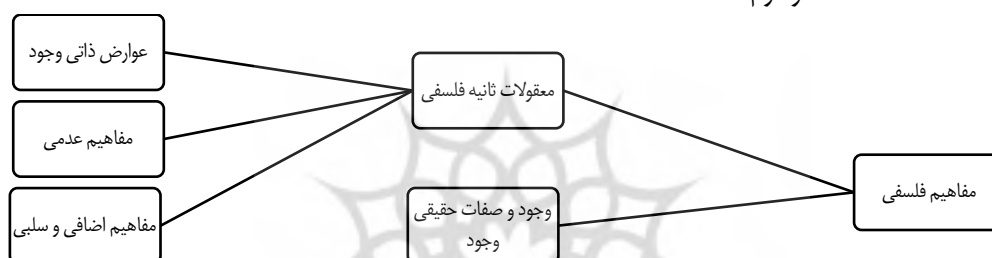
رابعاً صفات حقیقی وجود صفات فی نفسه و مطلق هستند. توضیح اینکه هر موجود را دو گونه می‌توان لحاظ کرد: یا خود آن موجود را لحاظ کنیم بدون اینکه با موجود دیگری مقایسه شود که همان «لحاظ فی نفسه موجود» است. در این لحاظ، هر موجودی واحد است و واجب، بالفعل، مشخص و اصلاً موجود کثیر، ممکن، بالقوه، کلی نداریم و هیچ موجودی متصف به این صفات نمی‌شود. به چنین صفاتی که شیء فی نفسه به آنها متصف می‌شود - «صفات مطلق» می‌گویند. در مقابل، گاهی موجودی با موجود دیگری سنجیده شده، و بالقیاس الی الغیر لحاظ می‌گردد. در این لحاظ موجودات به دو دسته تقسیم می‌شوند: واحد و کثیر، بالقوه و بالفعل، خارجی و ذهنی ... مانند آنجا که یک چیزی را نسبت به چیزی بالفعل و نسبت به چیز دیگر بالقوه لحاظ می‌کنیم. به چنین صفاتی - که شیء بالقیاس الی الغیر به آن متصف می‌شود - «صفات نسبی» می‌گویند؛ لذا مفاهیمی که به دسته خاصی از موجودات اختصاص دارند؛ مانند علت در موجودی که اصلاً معلول نیست و معلول در موجودی که اصلاً علت نیست یا ماهیت نداشتن در موجودی که واجب است و ماهیت داشتن در موجودی که ممکن است و ... یا مفاهیمی که با مقایسه موجودات با یکدیگر به دست می‌آیند؛ مانند علت و معلول و قوه و فعل و ... و نیز مفاهیم متقابلی که از موجود واحد با لحاظ اعتبار و حیثیات مختلف انتزاع می‌شوند؛ مانند اینکه موجودی نسبت به موجودی علت و نسبت به موجود دیگر معلول یا بالقوه و بالفعل یا متقدم و متأخر یا واحد و یا کثیر باشد و نیز مفاهیم اعتباری مانند وحدت نوعی و جنسی که ذهن با لحاظ اعتباری میان مصادیقشان وحدت برقرار می‌کند؛ از جمله مفاهیم نسبی هستند.

همچنان که از تفاوت‌های مفاهیم ماهوی با عوارض ذاتی وجود این است که مفاهیم ماهوی به دسته خاصی از موجودات اختصاص دارند؛ ولی عوارض ذاتی وجود عام تر بوده و دایره شمول بیشتری دارند؛ همچنین صفات حقیقی وجود نیز در مقابل عوارض ذاتی وجود، صفات هر امر موجود بوده و به دسته خاصی از موجودات اختصاص ندارند؛ مثلاً ماهیت داشتن صفت خاص موجودات امکانی است یا بالقوه بودن صفت خاص برخی از موجودات است. در حالی که صفات حقیقی وجود این‌گونه نیستند

و اولاً هنگام ادراک موجود، صفات حقیقی آن موجود هم ادراک می‌شود و نیازی به مقایسه و سنجش نیست ثانیاً توقف بر اعتبار اعتبار کننده ندارد؛ زیرا ذهن و عقل و مقایسه و اعتبار باشد یا نباشد وجود، وجوب، وحدت، فعلیت و دیگر صفات حقیقی وجود واقعیت دارند.

پس ملاک تشخیص صفات حقیقی وجود این است که اولاً همراه وجودند ثانیاً سلب این صفات از موجود منجر به تناقض می‌گردد ثالثاً قوام موجود متقوم به این صفات است و رابعاً این صفات نفسی و مطلق بوده و نسبی و مقایسه‌ای نیستند.

در این نوشتار هرگاه اصطلاح معقولات ثانی فلسفی به کار برده شود منظور اصطلاح نخست یعنی عوارض ذاتی وجود و نیز مفاهیم نسبی و اضافی و عدمی؛ و هرگاه از اصطلاح صفات حقیقی وجود استفاده شود مقصود اصطلاح دوم و هرگاه اصطلاح مفاهیم فلسفی ذکر شود مقصود اعم از اصطلاحات نخست و دوم است.

شکل ۱- تقسیمات اصطلاحات مقاله

۶. نحوه وجود معقولات بر اساس حکمت متعالیه

عبارات حکمای صدرایی در وصف ماهیت و خارجیت آن و نحوه اتحاد ماهیت با وجود بر این مطلب تأکید دارد که ماهیت هویتی مفهومی دارد. صدرالمتألهین نیز در مقام اثبات اصالت وجود درصدد بیان این نکته است که ماهیت اصلاً ملبس به وجود نمی‌گردد. او بارها در آثارش به این مطلب اشاره کرده است که «الماهیات یا الاعیان الثابته ما شمت راحة الوجود» (صدرالدین شیرازی، ۱۳۹۲: ج ۲: ۲۶۲؛ ج ۴: ۱۸۸ و ۲۴۱؛ ۱۹۸۱: ج ۶: ۳۷۵). عباراتی که او در آنها خارجیت ماهیت را تنها عبارت از صدق ماهیت بر وجودات خارجی می‌داند (همان: ج ۵: ۲؛ ۱۳۹۲: ج ۲: ۲۵۵؛ ۱۳۶۳: ۵۴-۵۵؛ بی تا: ۱۱۹؛ ۱۳۷۵: ۸۶) نشانگر این مطلب است که ماهیت شأنیت مفهومی دارد. برخی تعبیر حکیمان صدرایی، که اتحاد بین وجود و ماهیت را اتحاد محکی و حاکی، و ماهیت را حکایتگر عقلی وجود وصف می‌کند، (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۴۰۲-۴۰۳؛ ج ۲: ۲۳۶-۲۳۵؛ سبزواری، ۱۳۶۹: ج ۲: ۶۶؛ املی، بی تا: ۱: ۲۷) بیانگر این نکته است که حاکی اصلاً خارجیتی ندارد. همچنین عباراتی که ماهیت را با تعبیر محمول وصف کرده‌اند، این مطلب را روشن می‌کند که ماهیت از سنخ مفهوم است (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۵۶؛ ج ۳: ۸۳؛ ۱۳۸۲: ج ۱: ۸۳۶). عباراتی دیگر نیز این نکته را می‌رساند که ماهیت فقط منتزع از خارج بوده و خودش اصلاً وجود خارجی ندارد (همان: ج ۲:

۲۹۶؛ ج ۳: ۸۳؛ ۲۳۴: ۱۳۶۳). تعاریفی که ماهیات را ظهور چیستی اشیا در ذهن (همو، ۱۹۸۱: ج ۱: ۱۹۸؛ طباطبایی، ۱۴۱۶: ۱۵) یا قالب ذهنی موجودات خارجی می‌داند؛ (مصباح یزدی، ۱۳۹۳: ۳۶ و ۳۵؛ تعلیقه ۱۰) تمامی این تعابیر و عبارات و تعاریف بیانگر این مطلب هستند که ماهیت تنها هویتی معرفت‌شناختی داشته و فقط حاکی از چیستی جهان خارج است و به لحاظ هستی‌شناسی از هیچ‌گونه خارجیتی برخوردار نیست؛ بر این اساس است که از منظر حکمت متعالیه ماهیت تنها نمود وجود است.

البته اعتباری بودن ماهیت منافاتی با علم به واقعیت خارجی ندارد و نباید از اعتباریت ماهیت و وجود نداشتنش در خارج، نفی علم به خارج نتیجه گرفته شود. هرچند ماهیات حقیقتاً در خارج موجود نیستند؛ اما به دلیل ارتباط هویتی با وجود، بر اشیا خارجی حقیقتاً صادق بوده و حاکی از وجود اشیا هستند. ماهیات نمودهای حقیقی اشیا خارجی هستند و چیستی آنها را حقیقتاً نشان می‌دهند. لذا می‌گوییم هرچند ماهیت به لحاظ هستی‌شناختی خارجیت ندارد؛ ولی به دلیل اتحاد با وجود و صدق بر حقیقی بر خارج از خارجیت معرفت‌شناختی برخوردار است و حلقه ارتباط ذهن با خارج را حیث معرفت‌شناختی ماهیات تأمین می‌کند.

بر اساس اصالت وجود حقیقت وجود عینی و اصیل است و از آنجا که صفات آن نیز از شئون حقیقت وجود به شمار می‌آیند بنابراین می‌توان گفت از جمله نتایج اصالت وجود، این خواهد بود که مفاهیم فلسفی نیز مانند وجود خارجیت داشته باشند. صدرالمتألهین دلیل مطلب را چنین بیان می‌فرماید که اگر ظرف اتصاف وجود به این صفات خارج است، پس باید صفات وجود نیز در خارج عین وجود باشند، زیرا اتصاف در هر ظرفی محقق شود در همان ظرف نیز طرفین اتصاف باید تحقق یابند و اینکه یک طرف اتصاف خارجی باشد و طرف دیگر ذهنی باشد صحیح نیست. علامه طباطبائی نیز در تأیید بیان صدرالمتألهین می‌فرماید: «این سخن حق و آشکاری است که شکی در آن نیست و چنان که گذشت لازمه موجود بودن وجود رابط به وجود طرفین و در میان طرفین بودن، این است که طرفین باهم در ظرف تحقق رابط متحقق شوند؛ زیرا معنی ندارد قضیه‌ای تحقق داشته باشد که یک طرفش ذهنی و طرف دیگرش خارجی باشد یا یک طرفش حقیقی و طرف دیگرش اعتباری مجازی باشد» (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۱: ۳۳۷).

از نظر صدرالمتألهین مفاهیم فلسفی هرچند مانند ماهیات افراد خارجی ندارند؛ ولی مصداق خارجی دارند و وجود این مصداق به نحو رابط و در غیراست، وجودی ضعیف که از پیش خود ذاتی ندارند؛ (همان) لذا می‌توان گفت از نظر او مصداق معقولات ثانی فلسفی نحوی از وجود هستند؛ یعنی وجود دارند؛ ولی وجودی ضعیف و فی غیره به بیان دیگر نه فقط اتصاف در خارج است؛ بلکه محمول هم در خارج است (همان: ۳۳۴). علامه طباطبائی نیز یکی از فروعات اصالت وجود را خارجیت صفات حقیقی وجود دانسته‌اند. «أن ما يلحق الوجود حقيقة من الصفات والمحمولات-أمور غیر خارجه عن ذاته إذ لو كانت خارجه كانت باطلة» (طباطبایی، ۱۴۱۶: ۱۳). برهان مسئله چنین است که بر اساس

اصالت وجود، خارج از وجود باطل است و آنچه باطل است حقیقی نیست؛ از این رو اگر صفات حقیقی وجود خارج از وجود باشند باطل خواهند بود و اگر باطل باشند دیگر صفات حقیقی نخواهند بود (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۶: ۱۲۴ تعلیقه علامه). بنابراین صفات و محمولات حقیقی وجود خارج از وجود نبوده عین آن هستند و از شئون وجود به شمار می‌آیند. می‌توان گفت مقصود علامه از عبارت صفات حقیقی وجود اعم از مفاهیم فلسفی محض و صفات حقیقی وجود است و لذا بین آن دو تفکیک کرده و با عبارت "الصفات" به صفات حقیقی وجود و با عبارت "المحمولات" به مفاهیم فلسفی محض یا همان عوارض ذاتی وجود اشاره می‌کنند. بنابراین از آنجا که موضوع قضایای فلسفی یعنی وجود، حقیقی است؛ صفات و محمولات وجود نیز باید امری حقیقی باشند؛ لذا این امور نیز به تبع وجود از حقیقت برخوردار بوده و در خارج عین وجود هستند و اختلاف و کثرتشان تنها در ظرف تحلیل عقل است.

۷. بررسی جابه‌جایی معقول اول و ثانی

جابه‌جایی همه معقولات اول و ثانی بر اساس اعتقاد به اصالت وجود؛ مطلبی است که اثبات آن دشوار است. چراکه مفاهیمی مانند کثرت و قوه و تقدم و تأخر و حدوث و قدم و ... خارجیتی ندارند و نیز ادراک در مرحله اول به آنها تعلق نمی‌گیرد تا هم به لحاظ هستی‌شناختی بتوانند معقول اول باشند و هم به لحاظ معرفت‌شناختی؛ هرچند مفاهیم مذکور از صفات وجود محسوب شده و عارض بر وجود باشند. به نظر می‌رسد این ادعا از آنجا ناشی شده است که در بحث خارجیت مفاهیم فلسفی، صفات حقیقی وجود که مساوق با وجودند و با خارجیت وجود خارجیت پیدا می‌کنند مورد توجه قرار گرفته و سپس این دیدگاه به تمام مفاهیم فلسفی تسری پیدا کرده و ادعای معقول اول بودن تمام مفاهیم پیش کشیده شده است. ولی به نظر می‌رسد نمی‌توان مفاهیمی را که از صفات موجود هستند؛ ولی مساوق با وجود نیستند، مانند صفات حقیقی وجود معقول اول و خارجی دانست. مطلبی را که ملاصدرا و علامه طباطبایی در مورد خارجیت مفاهیم فلسفی بیان کرده‌اند نیز تنها در مورد صفات حقیقی وجود می‌توان قبول کرد و در مورد سایر مفاهیم می‌توان گفت منظور از این تعابیر ظرف بودن خارج برای این مفاهیم است تا بین معقولات ثانی منطقی و مفاهیم فلسفی تفاوت قائل شویم. از سوی دیگر این ادعا که مفاهیم فلسفی از هیچ‌گونه خارجیتی برخوردار نبوده و تنها از منشأ انتزاع خارجی برخوردار هستند نیز قابل قبول نیست و به نظر می‌رسد این مدعی نیز از ملاحظه عدم خارجیت معقولات ثانی فلسفی مانند کثرت و قوه و تقدم و تأخر و حدوث و قدم و مفاهیم اضافی، نسبی و عدمی؛ و تعمیم این تلقی به صفات حقیقی وجود ناشی گشته و لذا هرگونه عینیت و خارجیت نیز از این صفات نفی شده است. ولی این دو دیدگاه را می‌توان با تفصیل بین معقولات ثانی فلسفی و صفات حقیقی وجود تعدیل کرد و قائل به معقول اول بودن صفات حقیقی وجود و معقول ثانی بودن سایر مفاهیم شد.

همچنان که در بحث تفکیک بین معقولات ثانیه فلسفی و صفات حقیقی وجود گذشت، ویژگی بارز صفات حقیقی وجود آن است که صفاتی فی نفسه و مطلق و غیرنسبی و غیر مقایسه‌ای هستند و همچنین هرکجا موجودی باشد این صفات نیز حضور دارند و هرگونه نفی و سلب این صفات از موجود منجر به تناقض و موجب فروپاشی موجودیت موجود می‌شود؛ بنابراین، وجود و صفات حقیقی وجود نسبت به هر واقعیتی ذاتی و لاینفک هستند. براین اساس می‌گوییم از آنجا که اقتضای اصالت وجود این است که وجود معقول اول باشد؛ لذا صفات حقیقی وجود نیز به دلیل اینکه معیت با وجود دارند؛ مانند وجود خارجیت داشته و معقول اول خواهند بود. همچنین می‌توان گفت؛ چون این صفات مانند وجود قوام عینی موجود را تشکیل می‌دهند تفاوتی میان وجود و این صفات نخواهد بود؛ لذا مانند وجود معقول اول خواهند بود.

شاید اشکال شود که عوارض ذاتی وجود یا برخی صفات نسبی و اضافی نیز در صورت نبود موجودی موجود نخواهند بود درحالی که چنین ادعایی در مورد آن مفاهیم نمی‌توان کرد. در پاسخ می‌توان گفت علت عدم این مفاهیم یا بهتر بگوییم علت عدم ادراک این مفاهیم در حقیقت نبود موجودی است که منشأ انتزاع آن مفاهیم است ولیکن تفاوتی که وجود دارد این است که در صورت نبود این مفاهیم به موجودیت موجود آسیبی نمی‌رسد؛ اما از آنجا که صفات حقیقی وجود با وجود معیت قوامی داشته و همانند وجود مقوم عینی واقعیت‌های خارجی را تشکیل می‌دهند اگر آنها نباشند حقیقت موجود فرومی‌ریزد لذا می‌توان گفت؛ مانند وجود اصیل و عینی هستند. از اینجا می‌توان نتیجه گرفت عوارض ذاتی وجود به دلیل اعتباری بودن اصیل نبوده و به طریق اولی معقول اول نیستند.

سؤال دیگر این است که اگر کسی قائل به اصالت وجود باشد ولی صفات حقیقی وجود را انتزاعی عقلی بداند چه اشکالی پیش می‌آید؟ جواب این است که این اشکال مبتنی بر تفکر اصالت ماهوی است. توضیح اینکه شیخ اشراق در بحث زیادت وجود بر ماهیت این مغایرت را از نظر حکمای مشایی خارجی تلقی کرده و در مخالفت با مغایرت و زیادت خارجی، رأی به نفی خارجیت وجود و اعتباری بودن آن می‌دهد. سهروردی با قول به اینکه خارج و واقع عینی، امری واحد است و زیادت مذکور زیادت ذهنی است؛ وجود را از خارج نفی می‌کند. او می‌گوید زائد دانستن وجود بر ماهیت در خارج از خلط بین احکام ذهن و عین ناشی شده است (سهروردی، ۱۳۷۵: ۱: ۲۵؛ ۲: ۷۲). لذا او ضابطه «کلّ ما لزم من وقوعه تکرر نوعه فهو اعتباری» و «کلّ ما یمتنع تأخره عن وجود موصوفه فهو اعتباری» را به جهت نیفتادن در دام این مغالطه ارائه کرده است. او می‌گوید نسبت دادن وجود و اکثر مفاهیم فلسفی به خارج، از اعتبارات ذهن و عقل است (سهروردی، ۱۳۷۵: ۱: ۱۶۳؛ ۲: ۷۲) و در واقع آنچه در خارج وجود دارد ماهیت است که ما وجود و مفاهیم فلسفی را به آن ماهیت اضافه می‌کنیم (همان: ۲: ۶۷).

با توضیحی که داده شد می‌توان سخن سهروردی در مورد اعتباریت معقولات ثانی فلسفی را پذیرفت و برای اثبات اعتباری بودنشان ضابطه معروف و ابداعی شیخ اشراق را درباره آنها به کار برد

ولی در مورد صفات حقیقی وجود این ملاک کاربرد ندارد و به این دلیل نمی‌توان قائل به اعتباریت وجود و صفات حقیقی وجود شد. بنابراین می‌گوییم اعتباری فرض کردن صفات حقیقی وجود از تفکر اصالت ماهوی سرچشمه می‌گیرد. براین اساس است که صدرالمتألهین حکم وجود و وحدت را در بالعرض نبودن تحققشان در خارج عین هم می‌داند: «فإن كون الأشياء موجودة إنما يكون بالوجود، و كون الوجود موجودا إنما هو بنفس الوجود لا بأمر زائد عليه لاستغنائها عنه، فكذا الحكم في كون الوحدة واحدا» (صدرالدین شیرازی، ۱۳۶۶: ۴: ۷۰). او همچنین می‌نویسد: «و موجودیة الوجود بنفس ذاته ... و لا يحتاج في موجوديته إلى وجود ... و كذا الكلام في الوحدة التي هي صفة عينية لأنها عين الوجود ذاتا و غيره مفهوما و كثيرا ما يكون للشيء حقيقة و ذات سوى مفهومه و ما حصل منه في العقل كالوجود و صفاته الكمالية و قد يكون للشيء مجرد مفهوم - لا حقيقة له في العين كالإمكان و الامتناع و اجتماع النقيضين و شريك الباري و أمثالها - و كذا سائر السلوب و الإضافات» (همو، ۱۹۸۱: ج ۱: ۱۷۴). صدرالمتألهین در این متن با تعبیر وجود و صفات کمالی وجود بین صفات حقیقی وجود و اگر نگوییم بین همه معقولات ثانی فلسفی دست کم بین مفاهیم سلبی و نسبی و اضافی فرق می‌نهد. لذا می‌گوییم صفات حقیقی وجود نیز مانند وجود، بالذات متشخص، بالفعل، واحد، واجب ... هستند و می‌توان این ویژگی را نیز ملاک دیگری برای تمییز صفات حقیقی وجود از سایر مفاهیم قرارداد.

اشکال دیگر این است که بر اساس اصالت وجود آن چیزی که اصیل است وجود است و اگر صفات دیگر را نیز اصیل بدانیم محذور وجود حقایق متعدد برای موجود واحد پیش می‌آید. جواب این است چه اشکالی دارد که یک شیء دارای صفات اصیل و خارجی متعددی باشد تا قوام او را تشکیل دهند. یعنی هم وجودش اصیل باشد و هم وحدتش و هم فعلیتش هم وجوبش و ... شیء واحد می‌تواند مصداق صفات حقیقی و واقعی متعدّد باشد و صفات حقیقی متعدّد می‌توانند به وجود واحدی موجود باشند (همان؛ ۸: ۵۸) مانند عینیت ذات و صفات الهی چون علم و قدرت و حیات که عین وجود خدای متعال هستند و همه این صفات متعدّد، به وجود واحد موجودند (همان؛ ۶: ۱۴۵) صفات خدای متعال و ذات او از لحاظ معنا و مفهوم متعدد ولی از لحاظ هویت و وجود، واحدند (همان؛ ۱۴۳). حاصل آنکه صرف تعدّد مفاهیم و صفات یک چیز، مستلزم تعدّد وجود آن نیست.

نکته لازم به ذکر این است که نمی‌توان در جواب به پاسخ ما قائل به اعتباری و معقول ثانی فلسفی بودن صفات حقیقی الهی شد، زیرا در این صورت توالی فاسدی همچون خارجیت نداشتن این صفات پیش خواهد آمد درحالی که این صفات عینی و متحد با وجود خداوند هستند؛ لذا می‌گوییم از آنجا که نمی‌توان قائل به اعتباری و معقول ثانی بودن وجود خدا شد (همان؛ ۷۴). صفات حقیقی الهی را نیز چون عین ذات خداوند متعال هستند نمی‌توان معقول ثانی محسوب کرد و بنابراین می‌توان وجودی را یافت که در عین وحدت دارای صفات عینی و اصیل متعدد است بنابراین در مورد صفات حقیقی وجود نیز می‌گوییم در هر موجودی این صفات، خارجی و عینی و در نتیجه معقول اول هستند و لزومی ندارد یک شیء فقط دارای یا صفت اصیل باشد.

دلیل دیگر برای معقول اول بودن صفات حقیقی وجود نیز می‌تواند این‌گونه ارائه شود که با اثبات عینیت و معیت وحدت با وجود که در فلسفه صدرایی بارها به این مطلب شده است: «فالوحدة و الوجود كأنهما رفیقان متصاحبان، اینما تحقّق أحدهما تحقّق الآخر، بل الكشف و البرهان يحکمان بأنهما أمر واحد ذاتا و حقيقة» (صدرالدین شیرازی، ۱۳۶۶: ج ۴: ۶۴) «أن حقيقة الوحدة عين حقيقة الوجود، و کل نحو من أنحاء الوجود عين نحو من أنحاء الوحدة» (همان) می‌توان ادعا کرد علاوه بر وجود، وحدت نیز خارجیت دارد بنابراین می‌توان واقعیتی را یافت که حداقل از دو امر حقیقی وجود و وحدت قوام‌یافته است. لیکن چه اشکالی دارد که این امور حقیقی بیش از دو امر باشد و چه تفاوتی در این میان بین وحدت و دیگر صفات حقیقی وجود مانند وجوب، فعلیت و ... حاکم است که وحدت می‌تواند خارجیت داشته باشد ولی صفات حقیقی دیگر نه. به عبارت دیگر باید تنها خارجیت وجود را پذیرفت و از ادعای معیت و عینیت وحدت با وجود و خارجیت آن دست کشید و یا باید پذیرفت که با خارجیت داشتن یک صفت حقیقی، صفات حقیقی دیگری که ویژگی‌های مشترک با آن صفت و با یکدیگر دارند نیز می‌توانند خارجیت داشته باشند. ملاصدرا در نقد اعتباری تلقی کردن وحدت توسط شیخ اشراق به مطلب فوق چنین اشاره کرده است: «أن الوحدة و الوجود و التشخص و الهوية و الحقيقة و غيرها، كما أن لها مفهومات عقلية نسبية، فلها أيضا حقائق خارجية؛ و كذلك العلم و القدرة و الإرادة و الإيجاد، و أمثالها من أحوال الموجود، بما هو موجود (همو، ۱۳۹۲: ج ۲: ۳۵۶). جالب آنکه در اینجا وجود نیز در کنار دیگر امور ذکر شده است و این نشان می‌دهد همچنانکه وجود حقیقت خارجی دارد صفات دیگری نیز این چنین هستند.

بر اساس مطالب مذکور می‌گوییم: با تاثیرگذاری اصالت وجود بر نحوه وجود معقولات و تفکیک صفات حقیقی وجود از دیگر معقولات و نیز با تبیین هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی از معقولات؛ به این نتیجه می‌رسیم که براساس رویکرد معرفت‌شناختی نسبت به مفاهیم فلسفی که معقول اول را مفهومی می‌داند که در درجه اول تعقل و ادراک قرار دارد؛ وجود و صفات حقیقی وجود و همچنین ماهیت، معقول اول و عوارض ذاتی وجود و نیز مفاهیم نسبی و اضافی و عدمی معقول ثانی محسوب خواهند شد. توضیح اینکه بنا بر اصالت وجود آنچه در خارج یافت می‌شود وجود است و صفات حقیقی آن نیز به تبع وجود خارجیت دارند؛ لذا اولین چیزی که مورد ادراک قرار خواهد گرفت وجود و به تبع آن صفات حقیقی وجود مانند وحدت، وجوب، فعلیت، تشخص و ... خواهند بود که مساوق با وجود هستند. دلیل این امر آن است که بر اساس اصالت وجود حمل وجود بر ماهیت از باب عکس الحمل است (طباطبایی، ۱۴۱۶: ۱۷) و حقیقت قضیه‌ای مانند (انسان موجود است) این است که از موجودی خاص انسان انتزاع می‌شود (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱: ج ۲: ۲۹۰). از سوی دیگر ماهیات هرچند حقیقتاً در خارج موجود نیستند؛ اما با وجود اتحاد دارند (اتحاد حاکی و محکی) و بر اشیا خارجی حقیقتاً صادق‌اند و چون ماهیات ظهورات وجود و حاکی از چیستی وجود هستند به اعتبار همین اتحاد با وجود و حکایت از موجودات و صدق بر وجودات اشیا؛ در رتبه اول ادراک قرار خواهد گرفت و می‌توان گفت

ماهیت نیز به تبع ادراک وجود معقول اول است. عوارض ذاتی وجود که از حاق وجود انتزاع می‌شوند و با عنوان محمولات مزدوج فلسفی شناخته می‌شوند و همچنین مفاهیمی مانند مفاهیم نسبی و اضافی و عدمی نیز معقول ثانی محسوب خواهند شد؛ چراکه واجد وجود مستقلی در خارج نیستند و تنها از منشأ انتزاع برخوردارند و بعد از وجود و صفات حقیقی وجود و ماهیت که منشأ انتزاع آنها هستند ادراک خواهند شد؛ و بنا بر رویکرد معرفت‌شناختی، معقول ثانی مفهومی است که در درجه دوم تعقل و ادراک قرار داشته باشد. لذا بر اساس رویکرد معرفت‌شناختی نسبت به مفاهیم فلسفی، وجود و صفات حقیقی وجود و همچنین ماهیت، معقول اول و عوارض ذاتی وجود و نیز مفاهیم نسبی و اضافی و عدمی معقول ثانی محسوب خواهند شد.

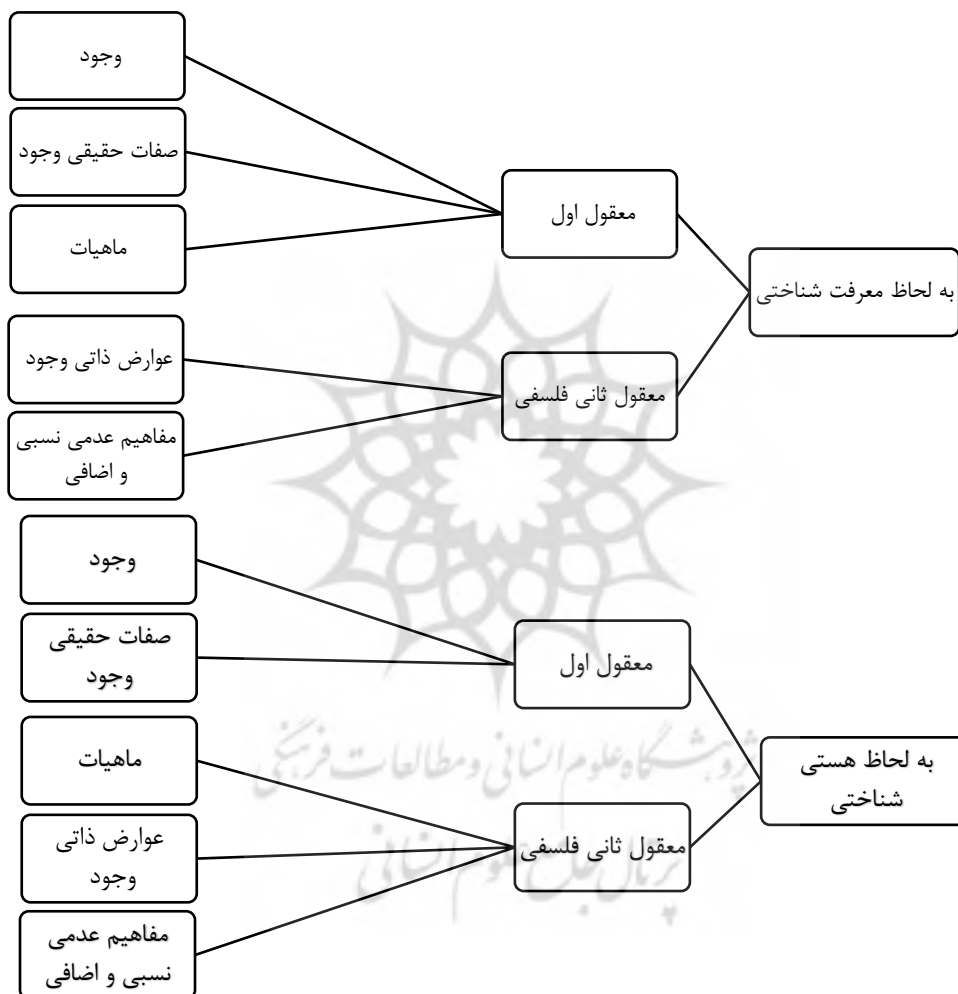
بنا بر رویکرد هستی‌شناختی نسبت به مفاهیم فلسفی، وجود و صفات حقیقی وجود؛ معقول اول بوده و ماهیت و نیز عوارض ذاتی وجود و همچنین مفاهیم نسبی و اضافی و عدمی معقول ثانی محسوب خواهند شد. توضیح اینکه بنا بر اصالت وجود خارج تشکیل یافته از وجود است و صفات حقیقی وجود نیز به تبع وجود اصیل و خارجی خواهند بود؛ لذا بر اساس رویکرد هستی‌شناختی که معقول اول را مفهومی می‌داند که مابازا مستقل خارجی دارد؛ وجود و صفات حقیقی وجود معقول اول خواهند بود. ماهیات نیز به دلیل اعتباری بودن؛ و عوارض ذاتی وجود نیز به دلیل اینکه فقط دارای منشأ انتزاع هستند و مفاهیم نسبی و اضافی و عدمی نیز به دلیل عدم برخوردارگی از خارجیت معقول ثانی خواهند بود؛ چراکه بنا بر رویکرد هستی‌شناختی معقول ثانی مفهومی است که مابازای مستقل خارجی ندارد؛ بنابراین بر اساس تبیین هستی‌شناختی، وجود و صفات حقیقی اش معقول اول و ماهیات و عوارض ذاتی وجود که از وجود انتزاع می‌شوند و نیز مفاهیم نسبی و اضافی و عدمی معقول ثانی محسوب خواهند شد.

۸. تقسیم‌بندی رایج از معقولات

اساس تقسیم‌بندی رایج از معقولات اولی و معقولات ثانی فلسفی بر این است که به لحاظ هستی‌شناختی ماهیات در خارج موجود هستند؛ لذا معقول اول قلمداد می‌شوند. ثانیاً تعقل در مرحله اول به ماهیات تعلق می‌گیرد و بنابراین به لحاظ معرفت‌شناختی نیز معقول محسوب می‌شوند. وجود و صفات حقیقی وجود، عوارض ذاتی وجود، مفاهیم اضافی، نسبی و عدمی نیز چون به لحاظ هستی‌شناختی خارجیتی ندارند، و همچنین به لحاظ معرفت‌شناختی نیز چون در درجه دوم تعقل و ادراک نسبت به مفاهیم ماهوی قرار می‌گیرند؛ معقول ثانی محسوب خواهند شد.

با جابه‌جایی معقولات اولی و معقولات ثانی فلسفی در اثر نگرش اصالت وجودی؛ تقسیم‌بندی این مفاهیم نیز تغییر خواهد کرد. با تبیین معرفت‌شناختی از معقولات، وجود و صفات حقیقی وجود و نیز ماهیت به دلیل اینکه در مرتبه اول تعقل قرار دارند معقول اول خواهند بود. عوارض ذاتی وجود و نیز مفاهیم عدمی و نسبی و اضافی نیز در مرتبه ثانی از تعقل قرار داشته و معقول ثانی محسوب خواهند

شد. با تبیین هستی‌شناختی از معقولات نیز، وجود و صفات حقیقی وجود، به دلیل خرجیت معقول اول بوده و عوارض ذاتی وجود همچنین ماهیات و نیز مفاهیم عدمی و نسبی و اضافی به دلیل عدم خارجیت معقول ثانی محسوب خواهند شد. بنابراین، تقسیم‌بندی معقولات اولی و ثانی فلسفی بر اساس اصالت وجود در این نوشتار چنین خواهد بود.

شکل ۲- تقسیم‌بندی معقولات اولی و ثانی فلسفی بر اساس اصالت وجود بر مبنای مقاله حاضر

نتایج

در این مقاله به ادعای جابه‌جایی همه معقولات اولی و ثانی فلسفی بر اساس اعتقاد به اصالت وجود و نیز ادعای عدم خارجیت مفاهیم فلسفی پرداخته و گفته شد این هر دو ادعا از تعمیم ناروای خصوصیات

برخی مفاهیم به برخی دیگر ناشی شده‌است. سپس به دو رویکرد معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی برای شناخت معقولات اشاره شده و نیز ملاک‌هایی برای تفکیک صفات حقیقی وجود از دیگر مفاهیم فلسفی ارائه گشت. در بحث نحوه وجود معقولات در خارج تبیین شد که بنا بر اصالت وجود به لحاظ هستی‌شناسی ماهیت از هیچ‌گونه خارجیته برخوردار نیست؛ و از سوی دیگر حقیقت وجود عینی و اصیل است و از آنجاکه صفات آن نیز از شئون حقیقت وجود به شمار می‌آیند؛ بنابراین ازجمله نتایج اصالت وجود، معقول اول بودن صفات حقیقی وجود خواهد بود. سپس برای اثبات معقول اول بودن صفات حقیقی وجود به چند ویژگی بارز مشترک این صفات با وجود ازجمله فی نفسه و مطلق بودن، معیت قوامی با وجود نسبت به موجود، عدم امکان نفی و سلب این صفات از موجود، ذاتی و لاینفک بودن این صفات نسبت به هر واقعیتی، و متحقق بالذات بودن این صفات اشاره و نیز گفته شد با اثبات خارجیت وحدت می‌توان مدعی بود واقعیت می‌تواند از حداقل دو امر حقیقی وجود و وحدت قوام یابد؛ لذا صفات حقیقی دیگر وجود نیز می‌توانند خارجیت داشته باشند؛ به‌ویژه باتوجه‌به اینکه صرف تعدد مفاهیم و صفات یک چیز، مستلزم تعدد وجود آن نیست. با این نحوه جابه‌جایی، تقسیم‌بندی جدیدی از معقولات مطرح گردید که با تبیین معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی از معقولات، وجود و صفات حقیقی وجود معقول اول و عوارض ذاتی وجود و نیز مفاهیم عدمی و مفاهیم نسبی و اضافی معقول ثانی محسوب شد و ماهیت با تبیین معرفت‌شناختی معقول اول و تبیین با هستی‌شناختی معقول ثانی محسوب گشت.

منابع

- آملی، محمدتقی (بی تا). دُرر الفوائد: تعلیقة علی شرح المنظومة للسبزواری. قم: اسماعیلیان.
ابن سینا، حسین بن عبدالله (ه.ق. ۱۴۰۴) التعلیقات. تحقیق عبد الرحمن بدوی و محسن بیدارفر.
قم: مکتب الإعلام الإسلامي. مرکز النشر.
- بدر، حمیدرضا؛ حسینی، سید حجت؛ و فیاضی، غلامرضا. (۱۴۰۰). «بررسی رابطه اقسام معقولات با نظریه اصالت وجود نزد حکمای معاصر». معرفت فلسفی، ۱۸ (۴ پیاپی ۷۲)، ۳۶-۲۵.
بنیانی، محمد. (۱۳۹۹). «تقسیم بندی جدیدی از مفاهیم کلی». فلسفه و کلام اسلامی، ۵۳ (۱)، ۶۵-۸۰.
- جعفریان، مرتضی؛ و فرامرزر قراملکی، احد. (پاییز و زمستان ۹۷). «نقد سازگاری نظریه اصالت وجود با معقول دوم انگاری مفهوم وجود». پژوهشهای هستی شناختی، ۷ (۱۴)، ۱-۱۸.
جمالی، مهدی. (۱۳۹۷). «وجود معقول اول یا ثانی بر اساس دیدگاه استاد فیاضی». حکمت اسلامی، ۵ (۴)، ۱۴۵-۱۲۷.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۷۵) ریحیق مختوم (شرح حکمت متعالیه/ صدرالدین شیرازی). تحقیق حمید پارسانیا. قم: اسراء.
- دانش نهاد، محمد؛ و وکیلی، محمدحسن. (۱۴۰۱). «تبیین اشکالات تقسیم بندی معقولات اولی و ثانی بر مبنای اصالت وجود و ثمرات هستی شناسانه آن». فلسفه، ۲۰ (۲ پیاپی ۳۹)، ۱-۱۹.
زنوزی، عبد الله بن بیرمقلی بابا خان. (۱۳۸۱). لمعات الهیه. تصحیح جلال الدین آشتیانی. تهران: مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران.
- سبزواری، هادی بن مهدی. (۱۳۶۹). شرح المنظومة (تعلیقات حسن زاده). تحقیق حسن حسن زاده آملی، (ج ۱-۵). تهران: نشر ناب.
- سربخشی، محمد. (۱۳۹۹). «بازنگری در تعریف و تقسیم معقولات». حکمت اسلامی، ۷ (۳)، ۷۲-۵۱.
- سهروردی، یحیی بن حبش. (۱۳۷۲). مجموعه مصنفات شیخ اشراق. تصحیح هانری کرین و نجف قلی حبیبی. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی. موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه).
- صدرالدین شیرازی (بی تا). محمد بن ابراهیم. الرسائل. قم: مکتبه المصطفوی.
- _____ (۱۳۶۰). الشواهد الربوبية في المناهج السلوكية. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- _____ (۱۳۶۳). المشاعر. ترجمه بدیع الملک بن امام قلی عمادالدوله و هانری کوربن. تهران: طهوری.
- _____ (۱۳۶۶). تفسیر القرآن الکریم. قم: بیدار.

- _____ (۱۳۷۵). مجموعه رسائل فلسفی صدر المتألهین. تصحیح ناجی اصفهانی، حامد. تهران: حکمت.
- _____ (۱۳۷۸). رساله فی الحدوث (حدوث العالم). تحقیق حسین موسویان. تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا.
- _____ (۱۳۸۲). شرح و تعلیقه صدر المتألهین بر الهیات شفا. تصحیح، نجف حبیبی و محمد خامنه‌ای. تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا.
- _____ (۱۹۸۱ م). الحکمه المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه (ج ۱-۹). بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- قطب الدین شیرازی، محمود بن مسعود (۱۳۹۲). حکمة الإشراف سهروردی با شرح قطب الدین شیرازی و تعلیقات صدر المتألهین. تصحیح نجفقلی حبیبی و حسین ضیایی (ج ۱-۴). تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا.
- طباطبایی، سید محمد حسین. نهاية الحکمة. (۱۳۸۶) تصحیح و تعلیق غلامرضا فیاضی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- _____ (۱۴۱۶ ه.ق). نهاية الحکمة. قم: جماعة المدرسين في الحوزة العلمية بقم. مؤسسة النشر الإسلامي.
- _____ (۱۴۲۸ ه.ق). مجموعه رسائل العلامة الطباطبائي. تحقیق صباح ربیعی. قم: باقیات. علم الهدی، سیدعلی؛ و محمدزاده، مهدی (۱۳۹۸). «ضرورت تقسیم بندی جدید از معقولات بر اساس مبانی حکمت صدرایی». حکمت معاصر، ۱۰(۱)، ۱-۱۹.
- غفاری قره باغ، سیداحمد (۱۳۹۴). «تبیینی جدید از تقسیم معقولات مبتنی بر حکمت متعالیه». خردنامه صدرا، ۷۹(۷)، ۸۳-۹۶.
- فارابی، محمد بن محمد (۱۴۰۸ ه.ق). المنطقیات للفارابی. تصحیح محمد تقی دانش پژوه (ج ۱-۳). قم: کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره).
- _____ (۱۹۷۰ م) کتاب الحروف. تصحیح محسن مهدی. بیروت: دار المشرق.
- فیاضی، غلامرضا (۱۳۸۸). هستی و چیستی در مکتب صدرایی. تحقیق حسینعلی شیدان شید. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- لاهیجی، عبد الرزاق بن علی (۱۴۲۵ ه.ق). شوارق الإلهام فی شرح تجرید الکلام (ج ۱-۵). قم: مؤسسه الإمام الصادق علیه السلام.
- مدرس طهرانی، علی بن عبدالله (۱۳۷۸). مجموعه مصنفات حکیم مؤسس آقا علی مدرس طهرانی. تصحیح محسن کدیور. تهران: اطلاعات.
- مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۶۰) ایدئولوژی تطبیقی. قم: موسسه در راه حق.

- _____ (۱۳۶۳). ارزش شناخت، دومین یادنامه علامه طباطبائی. اول، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی. انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران.
- _____ (۱۳۹۳). تعلیقه علی نه‌ایة الحکمة. قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره).
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۰). مجموعه آثار استاد شهید مطهری. تهران: صدرا.
- یزدی، حسین؛ و سعیدی مهر، محمد (۱۳۹۸). «باز تعریف معقول اول بر اساس مفهوم وجود». معرفت فلسفی، ۱۶ (۳ پیاپی) (۶۳-۳۸-۲۹).

References

- Al-Fārābī, Muḥammad ibn Muḥammad. (1408 AH). *The Logic of al-Fārābī (Al-Mantiqiyāt li-l-Fārābī)*. Edited by Muḥammad Taqī Dānišpažūh (vols. 1-3). Qom: Public Library of Grand Ayatollah Mar'asī Najafī. (in Arabic)
- _____. (1970). *Ketab al-Horuf*. Edited by Mohsen Mahdi. Beirut: Dar al-Mashreq. (in Arabic)
- Fayazi, Gholamreza. (2009). *Existence and Quiddity in Sadraian School*. Research by Hossein Ali Shidan Shid. Qom: Research Institute of Hawzeh and University. (in Persian)
- Hamidreza Badr, Seyed Hojjat Hosseini & Gholamreza Fayyazi. (2021). "study the relationship between the types of intelligibles and the theory of principality of existence among contemporary Philosophers. *Philosophical Knowledge*, 18(4 Consecutive 72), 36-25. (in Persian)
- Hossein Yazdi & Mohammad Saedi Mehr. (2019). "The Redefining of the primary Intelligible Based on the Concept of Existence". *Philosophical Knowledge*, 16(3 Serial 63)(38-29). (in Persian)
- Ibn Sina, Hussein ibn Abdullah. (1404 H.Q.). *Al-Ta'liqat*. Edited by Abd al-Rahman Badawi and Mohsen Bidarfar. Qom: Maktab al-I'lam al-Islami. Center for Publication. (in Arabic)
- Javadi Amoli, Abdullah. (1996). *Rahiq-e Mokhtam (Commentary on Hikmat-e Mota'alieh [Sadra al-Din Shirazi])*. Edited by Hamid Parsania,. Qom: Esra. (in Persian)
- Lahiji, Abd al-Razzaq ibn Ali. (1425 AH). *Shawāriq al-Ilham fi Sharh Tajrīd al-Kalām* (Vol. 1-5). Qom: Imam al-Sadiq Institute. (in Arabic)
- Mohammad Taqī Amoli. (n.d). *Durar al-Fawa'id: A Commentary on Sabzavari's Manzum*. Qom: Ismailiyan. (in Arabic)
- Mohammad Bonyani (2020). "A New Division of General Concepts. *Islamic Philosophy and Kalam*, 53(1), 80-65. (in Persian)
- Morteza Jafarian & Ahad Faramarz Gharamaleki. (2019). Critic of consistency of being fundamentality by regarding the concept of being as a secondary intelligible. *Ontological Researches* 7(14), 1-18. (in Persian)
- Mehdi Jamali. (2019). Ayatulla Fayyazi on the "Existence" as primary or Secondary Intelligibles. *Islamic wisdom*, 5(4), 145-127. (in Persian)

- Mohammad Danesh Nahad & Mohammad Hassan Vakili.(2022), Explaining the Problems of Dividing the First and Second Intellects Based on the Principle of Existence and its Ontological Fruits. *Philosophy*, 20(2Consecutive 39), 1-19. (in Persian)
- Mohammad Sarbakhshi. (2020). A Revision in the Definition and Classification of the Intelligibles. *Islamic wisdom*, 7(3), 72-51. (in Persian)
- Mulla Sadra Shirazi, Muhammad ibn Ibrahim.(n.d.). *The Epistles (Al-Rasā'il)*. Qom: Maktabat al-Mustafa. (in Arabic)
- _____ (1981) *The Divine Witnesses. (Al-Shawahid al-Rububiyyah)*. Tehran: Markaz al-Nashr al-Jami'i. (in Arabic)
- _____ (1984). *Al-Mashā'ir*. Translated by Badi' al-Mulk ibn Imam Qoli 'Imad al-Dawlah and Henry Corbin. Tehran: Tahouri. (in Arabic)
- _____ (1987). *Commentary on the Holy Qur'an (Tafsīr al-Qur'ān al-Karīm)*. Qom: Bidar. (in Arabic)
- _____ (1996) *Collection of Philosophical Epistles of Sadr al-Muta'allihin (Majmū'ah-i Risā'il-i Falsafi-yi Sadr al-Muta'allihin)*. Edited by Najī Isfahani, Hamed. Tehran: Hikmat. (in Arabic)
- _____ (1999) *Risālah fi al-Hudūth (Hudūth al-'Ālam)*. Edited by Hossein Musavian. Tehran: Bonyād-i Hikmat-i Islami Sadra. (in Arabic)
- _____ (2003). *Sharḥ wa Ta'līqah-i Sadr al-Muta'allihin bar al-Ilāhiyyāt-i Shifā*. Edited by Najaf Habibi and Mohammad Khamenei. Tehran: Bonyād-i Hikmat-i Islami Sadra. (in Arabic)
- _____ (1981). *Al-Hikmah al-Muta'āliyah fi al-Asfār al-'Aqliyyah al-Arba'ah* (vol. 1-9). Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. (in Arabic)
- _____ & Qutb al-Din Shirazi, Mahmūd ibn Mas'ud. (2013). *Hikmat al-Ishraq of Suhrawardi with the Commentary of Qutb al-Din Shirazi and the Notes of Sadr al-Muta'allihin*. Edited by Najafqoli Habibi and Hossein Zia'i (vol. 1-4). Tehran: Bonyād-i Hikmat-i Islami Sadra. (in Arabic)
- Modarres Tehrani, Ali ibn Abdullah. (1999). *Collection of Works of Hakim Muassis Aga Ali Modarres Tahrani*. Edited by Mohsen Kadivar. Tehran: Etela'at. (in Persian)
- Mohammad Taqi Mesbah Yazdi. (1981). *Comparative Ideology*. Qom: Dar-e Haq Institute. (in Persian)
- _____ (1984). *Epistemology, The second memorandum of Allameh Tabatabai*, Tehran: Institute of Cultural Studies and Research. Islamic Philosophy and Wisdom Association of Iran. (in Persian)
- _____ (2014) *Ta'liqah 'ala Nihayat al-Hikmah*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Arabic)
- Motahhari, Murtaza. (2011). *Collected Works of Martyr Motahhari*. Tehran: Sadra. (in Persian)
- Zonuzi, Abd Allah bin Birmaqoli Baba Khan. (2002). *Lama'at al-Ilahiyah*. Edited by Jalal al-Din Ashtiani. Tehran: Institute for Research in Wisdom and Philosophy of Iran. (in Persian)
- Sabzavari, Hadi ibn Mehdi. (1990). *Sharh al-Manzuma* (Comments by Hasanzadeh). Edited by Hasan Hasanzadeh Amuli, (Vol. 1-5). Tehran:Nab. (in Arabic)

Seyyed Muḥammad Hussein Ṭabāṭabā'ī, (2007) *Nihāyat al-ḥikmah. (The End of Wisdom)* Edited and annotated by Ḡolāmreżā Fayyāḏī. Qom: Imam Khomeyni Educational and Research Institute. (in Arabic)

_____ (1416 AH). *Nihāyat al-ḥikmah. (The End of Wisdom)* Qom: Jamā'at al-Mudarrisīn fī al-Ḥawzah al-'Ilmīyah bi-Qom. Mu'assasat al-Našr al-Islāmī. (in Arabic)

_____ (1428 AH). *Collected Epistles of 'Allāmah Ṭabāṭabā'ī. (Majmū'ah-ye rasā'el al-'allāmah Ṭabāṭabā'ī.)* Edited by Ṣabāḥ Rabī'ī. Qom: Bāqiyāt. (in Arabic)

Seyyed Ali Alamolhoda & Mahdi Mohammadzadeh (2019). "The necessity of new division for universals basis on Mulla Sadra's philosophy." *Contemporary Wisdom*, 10(1), 1-19. (in Persian)

Seyyed Aḥmad Ḡaffarī Gharabāḡ. (2015). "A New Explanation of the Division of Intelligibles Based on Transcendent Philosophy." *Khordnāmeḥ-ye Ṣadrā*, (79), 96-83. (in Persian)

Suhrawardi, Yahya bin Habsh. (1993) *Collected Works of Sheikh Ishraq*. Edited by Henry Corbin and Najaf Gholi Habibi. Tehran: Ministry of Culture and Higher Education. Institute of Cultural Studies and Research (Research Institute). (in Arabic)

